

Novellák. (*Sipos Domokos*: Istenem, hol vagy?! Kolozsvár. — *Hegyi István*: Vándor falu. Szeged.) Az erdélyi író novelláit sok dicsérettel méltatta egy erdélyi lap jeles poétabírálója (az elismerő jelző inkább a poétának szól, mint a bírálónak) s a novellák egyikét-másikat érdeemeseknek tartotta arra, hogy „előkelőbb“ budapesti lapokban is megjelenhessen. Sipos Domokos kétségkívül erős tehetség, de e kötetéleltszemléletben, hangban és modorban teljesen elüt attól, amit eddig Erdélyből hallottunk. Novellái nyomasztó, komor hangulatúak, az író rideg, néha kegyetlen iróniával bánik alakjaival; néha mintha arra törekednék, hogy meglepő külön-különkéségeivel minél eredetibb, valójában minél kellemetlenebb legyen az olvasóra nézve. Igaz, hogy hősei sok rokonszenvre nem is méltók. Vízkórságosak, kalandorok, nyomorultak, betegek, hűtlenek, érzékek rabjai. Derült jelenet, egészséges hang alig van e kötetben; ködös egyformaságban vonulnak el az alakok s a végén örülünk, hogy nem látjuk őket. Az író stílusán is valami hideg lehellet érzik. Szabatosan csiszolt, ékes mondatai csak akkor melegszenek fel, ha az érzéki szerelmet rajzolja. Ilyenkor néha lángot vetnek, ha csak görögtüzeset is. Mert kiérzik, hogy a stíl költői csiláma nem az író megindulásától, vagy izgalmától vibrál, hanem kieszelt képekként van átszöve, mint a műcigány játéka, mely a meleg tónust futamokkal törekszik pótolni. S ha extrém témáiban több a mesterkedés, mint az eredetiség: helyelközzel megáradó szózuhatagával Szabó Dezső pompázó frazeológiáját látszik utánozni. Sipos szereti a kis tragédiákat s ezért legtöbb novellájában ott setteng a halál. Meghal a feleség, a bukott leány, a vízkóros, az öreg béres s van egy novellája, melyben két halálraítélt ökor sze-

repe: ebben is az ökrök helyett a mézárós hal meg. Az író kegyetlennek látja az életet s innen a felkiáltás: Istenem, hol vagy? Az égi hatalom tényleg elkerüli e novellákat s a Gonosz szabadon űzheti bennük játékait. Már a kötet címét viselő elbeszélésben is megdöbbenő megoldással dolgozik. Egy hivatalától megfosztott előkelő tisztviselő, ahelyett, hogy munkát keresne, kávéházban ödöng s egy ízben úgy lerészegszik, hogy haza érve „a tompa részegség beburkolja s öntudatlanul hever“. De ebben a tehetetlen állapotban is annyira felizgatja felesége csöndes sírása, hogy megfogja az asszonyt, nyakára fonja ujjait s megfojtja. Kis gyermekük mosolyogva, álmodva fekszik a holttest és a részeg között. E novella nagyon tetszett említett erdélyi bírálónak s a hős tettében valami vak szükségyszerűséget látott. A tény az, hogy lélektani fejlesztése nem kielégítő. Az „előkelő“ hős aljas dorbézolását éppúgy nem értjük, mint végzetes tettét. Mert az alkohollal végre is nem lehet a pszichológiát állandóan helyettesíteni. De írónk szereti hőseit beboroztatni, mielőtt cselekvésre küldi őket. A „Karácsony estén“ című elbeszélésében is nagyon sokat iszik az öreg János, csak azért, hogy egy disznóól mellett megfagyhasson; a „Véletlenség?“ címűben is „poharaznia kellett a mézárósnak a részeg emberekkel, úgy hogy nemsokára érezte az ital erejét fejében“. Erre aztán haza megy s természetes, hogy megöli hűtlen feleségét.

Írónk ereje jó részét az érzéki szerelem festésére áldozza. Motivumai a betegség, halál, kudarc, éhség s általában az emberi nyomorúság — s ezek után a fájdalmas dolgok után az érzékiség végre legalább mint egészséges elem jelentkezik írásaiban. Ezt beleviszi még egyetlen paraszttörténetébe is, mely

tisztán azon fordul meg, hogy a fiatalok előleget vesznek maguknak a házaseset örömeiből. Siposnak a novellában (Pitymallatkor) igen jó megfigyelései vannak, a magyar paraszt minden mozdulatát észreveszi, tudja, melyik mögött mi lappang, emellett oly jól etalálja a népies hangot, hogy csak sajnálni lehet érdeklődése egyoldalúságát.

Altalában Sipos, mint említettük, erős tehetségnek mutatkozik s ha e köteté nem rokonszenves is előtünk, érdeklődéssel nézünk fejlődése elé. Élet- és emberismeretének mindenesetre gazdagodnia kell, hogy ne állandó sötét szemüveggel nézze hőseit s főkép: több megértéssel és szeretettel szemlélje az életet, mint gúnyval. Akkor talán majd lesz hőse, aki nemcsak kérdezi, hogy „Istenem, hol vagy?” de meg is találja.

*

Sipos kedvszegő történetei s fojtó légköre után üde szellő csap meg Hegyi István írásaiban. Az író „legkedvesebb mesterének: Tömörkény Istvánnak sírjára koszorúnak” teszi könyvét. A kegyeletet, az ajánlanson kívül, a novellák szelleme is kifejezi. A mester mindenesetre nagy volt a maga körében, de köre volt kicsiny. Hegyi István e szűk kört egyelőre nem törekszik átlépni: a tíz novella közt csak kettő van, mely nem a szegedi paraszt életköréből veszi tárgyát. De milyen friss ez a tíz elbeszélés! Csupa egészség, ifjúság, erő. Már a kötet első darabja is művészi módon festi a falu földhétségét, amint egy földvételi alkalom valósággal lázba hozza a népet. Nem új e téma s vannak, akik a parasztra nézve ellenszenves módon tárgyalják. Hegyi István máskép s igazabban látja a dolgot. „Ötven esztendeje, hogy a székség-nem lehet megélni. Azóta *vándorol a falu*. Hetvenben mentek le először szerencsét próbálni béresnek valók, le Szlavóniába. Kubikon már nemzedékek járták be az országot, de jártak Oláhországba, Szerbiába, mint látott emlékről beszélnek a spiegelí várhegy szakadékos meredekjéről, vagy a nürnbergi zenélő óráról. Bejárták Polyákországot is, egy jó rész meg még ma is Amerikában van...” *Ezért* földéhes a falu. Ez a háttér s aztán jön a kép. Hír érkezik róla, hogy a gróf el-

kártyázta a földjét s az most eladó. Jegyzés lesz, mindenki annyit kap, amennyit elbír. Izgalomba jön az egész nép s mire a nap lemegy, egy nagy, meleg, megértő szeretettel átítatott testvéri gondolatban ölelezkik. — Hegyi István e képet oly sok melegséggel, annyi együttérzéssel rajzolja, amennyit csak tárgyába szerelmes művész áldozhat rá. Lát-szik, hogy nemcsak ismeri, de szereti és *megérti* népét. Emberei egy-két szót szólnak s élet gyűl beléjük. S fölösleges szót sem az író, sem ők nem pazarolnak: annyira tömör az elbeszélés, hogy egy mondatának elhagyásával megesonkulna.

Hegyi István novellái drámai mozgalmasságukkal tűnnek ki. Altalában szereti a jeleneteket (egyik novellája kis drámai jelenet) s innen van, hogy elbeszélései is rendezen párbeszédre épülnek fel. Az író a szükséges tudnivalókat (színtér, természeti kép, hangulat-aláfestés) igen röviden mondja el s amint szerit teheti, megszólaltatja és akcióba viszi embereit. Aztán csak néha szakítja meg társalgásukat: a lényeg, amit tudnunk kell, ők maguk mondják s végzik el. Legjobban szemlélteti ezt „A vadörök” c. novellája, mely kis kötetének legkitünőbb darabja. Két vadór egymásra utaltan ül karácsony éjszakáján egy földbe ázott pihenő-kunyhóban. Beszélgetnek s ráterelődik a szó az asszonynépre. A fiatalabbik megérti az idősebb férfi volt feleségét, akitől ez épp azért vált el, mert rossz volt. A sértés mégis fáj. A hím bosszút tajtékzó haragjával kel hűtlen párja védelmére s egy újabb megbántás után egy husággal teríti le fiatalabb társát. A mesének ez a vázlatos vázlata. Ahogy Hegyi István e kis drámát a karácsonyéjtszakai beszélgetéstől a gyilkosságig (mindössze hat kis nyomtatott oldal) tömören és iramló gyorsasággal végigviszi, az már maga is kitünő. A kis jelenet a benne rejlő motívumok kifejtésével szinte követeli a színpadot. Lélektani fejlesztése is kifogástalan: Hegyinek nincs rá szüksége, hogy borral itassa hőseit, a gyilkosság valóságosságát mégis el tudja hitetni. Nem ú. n. részletes indokolás módszerével dolgozik, hogy több oldalról is megtámassza hőse tettét: *egy* érzésből vezet le azt. Hegyi jól ismeri a nép

emberét s indulatait élethíven rögzíti meg. S jól tudja nyelvét is, ezt a látszólag legegyszerűbb egyszerűségű nyelvet, melyben szilaj és lázongó érzések kifejezésére is megvan az erő.

A kis kötet többi novellái kettő kivételével mind kíválnak a paraszti élet eredeti megfigyeléseivel, igazi népi zamatjukkal s nyelvök ízes magyarságával. Különösen bájos az *Imriske* c. kis idill, melyben egy talált gyermek két jó embert hoz össze egymással, s kedves *A tizenötös ór* rezignációval vegyülő humora. Az író kitűnően ért hozzá, hogy novelláit oly akkorddal végezze, mely az olvasó lelkében a hangulatot tovább rezgetti. Csak két gyengébb darab van a kötetben: az egyik *A látcső*, mely kissé szétfolyó; a másik az *Annuska* című, melynek fölvételét csak szubjektív emlékek magyarázhatják.

Végiglapozva Hegyi kis könyvét, még stílárís szempontból van ellene egy kifogásom. Ezt írja pl.: „Az útról el lehetett látni a Tiszáig, mit vastag feketeség ölelt magába” stb. Aztán: „Flóra öntözte a virágokat, meg gondozta a fákat. Mi nem kis fáradságot okozott neki”. Majd: „Egy alkalommal, amint a mezőn sétált, az egyik pásztorfiúnál meglátott egy katonai látcsövet. Ami az ismeretszerzésnek új lehetőségét nyitotta meg előtte”. Látnivaló, hogy az első példában *mit* helyett *melyet*-nek kell lennie. A másik két példában a vonatkozó névmás előtt van megszakítva a mondat. Mint-hogy írónknál az ilyen mondatszerkesztés gyakori, nem tudom, módorosságnak minősítem-e, vagy pedig valami nyelvjárás fotográfiajának? E hibák annál feltűnőbbek, mert Hegyi István stílusa különben nyelvtani szempontból is korrekt.

Elbűcsúzva a könyvtől, azt hiszem, hogy nemcsak koszorú ez Tömörkény sírjára, de *remény* is arra nézve, hogy lesz, aki Tömörkény, sőt Gárdonyi örökét átvegye.

Hartmann János.

Tengermoraj. Versek. Írta: Szabó László, Amerika. (Budapest, 1923. Budapesti Hírlap kiadása. 159 l.) Egy Amerikában élő magyar költő lelke háborog felénk a „tengermoraj” zúgásában. Ebbe az összefoglaló hangba olvad a költő lelkének

minden megmozdulása. A gyöngéd szerelem hangja s a világháború fölrázta magyar lélek büszkesége és elkeseredett aggodalma egyaránt tengermorajjává válik lantján. Téma szerint több csoportot különböztetünk meg a vaskos kötetben, de valamennyinek alaphangulata a véreitől elszakadt magyar lélek eleven, sajgó együttérzéséből árad felénk. Szabó László költészete épp ezért nem mondható motívumokban gazdagnak, mert kevés kivétellel ugyanannak az érzésnek néhány változatával találkozunk verseiben. Különösen a világháború fordulatai váltják ki tüzes magyar lelkének „moraját”, mikor is szinte Petőfi legtűzösebb forradalmi hangjára emlékeztető modorban korbácsolja felháborodásának és gyűlöletének tajtékzó hullámaival mindazokat a nemzeteket, amelyek a magyar ellen sorakoztak. Maró gúnnyal jellemzi főképp Angliát és Amerikát, kikkel szemben a központi hatalmak szövetségét „Új korszakok páncélos Messiása”-ként üdvözli. Figyelő szemmel és minden változásra érzékenyen reagáló temperamentummal nézi az európai és különösen a magyarországi eseményeket, amelyek politikai költészetét inspirálják. Ilyen tárgyú költeményeiben — ódai kísérletekként ható politikai elmélkedésekben — forradalmi hangot üt meg. A népjog és világszabadság nevében üdvözli az „Orosz tavasz”-t, majd „A magyar köztársaság”-ban a „magyar mennyországot”. Tévedését izzó magyar nemzeti érzése menti, amely túlzó forradalmi kitöréseit is áthatja. Kiábrándul a megvalósult eszméből, kurucosan kesereg Sárospatak vesztén, majd a geszti sírbolt előtt áldoz a nagy halott emlékének:

A magyar ég hadd zengje vissza:
E föld mindaddig csonka seb marad,
Míg szellemét e magyar óriásnak
Minden szív föl nem issza!

A vesztett háború hatása alatt politikai költészetének alapmotívuma az irredentizmus lesz, amely erőteljesebb hangot vált ki az egyébként többnyire egynemű tengermorajból. Az érzés kötetnek legjellemzőbb témája éppen az irredenta érzés, amely azonban messze tengerentúlról kapja az impulzuso-